

eksistencializma, ki izkazujeta vrsto potez socialne teorije. V tem pogledu dodaja, da je tudi Hegel že bil pokazal, *da je najbogatejša eksistenca individua dosežena v njegovem družbenem življenju* (str. 247). Po Heglovi smrti je evropsko misel načela *pozitivna filozofija*, ki se je preučevanju družbene realnosti približala po vzorcu narave in z vidika objektivne nujnosti. S tem je po Marcusejevem mnenju pozitivistična metoda *uničila številne teološke in metafizične iluzije, podprla pa pohod svobodnega mišljenja, zlasti v naravoslovnih znanostih* (str. 304) – tako je na široko odprla vrata v svet oblikovanja družbene teorije in snovanja temeljev sociologije.

V tem pogledu je delo *frankfurtskega teoretika* ne le *have to* čtivo vseh kulturološko usmerjenih bralk/cev, temveč vseh, ki koketirajo s klasično sociologijo, družbenimi vedami kot takimi in kritično teorijo družbe. Predvsem v primeru slednje se zdi, da je Herbert Marcuse svojo sklepno besedo leta 1954 zastavil kot še danes aktualno: *svoboda se umika – tako na področju mišljenja kot na področju družbe*. Mar ne spominja na najbolj kritične beležke k člankom jutranjega dnevnega tiska?

Ksenija Šabec

**Hagen Schulze: Država in nacija v evropski zgodovini. Ljubljana: Založba /*cf, Modra zbirka – Delajmo Evropo, 2003
353 strani (ISBN 961-6271-57-1), 4.200 SIT**

prevod Alenka Mercina

Konstrukcija evropskih nacionalnih držav s pomočjo ideologije nacionalizma je bila konec osemnajstega in zlasti v devetnajstem stoletju pomembno povezana z idejo nacionalne pripadnosti, ki je kmalu zavzela dominantno mesto med pozitivnimi vzorci kolektivne pripadnosti kot opozicije drugosti in drugačnosti. Nacionalnost in nacionalna kultura sta postali temeljito prepleteni z izkušnjo pripadnosti skupni identiteti, čeprav se je posameznik še vedno gibal med različnimi socialnimi okolji. Simbolne in tudi povsem praktične meje kot načini razmejevanja tujega/našega navzven in združevanja identičnega navznoter seveda delujejo na skupinskih, lokalnih in regionalnih ravneh. Vendar pa se je v evropski zgodovini nacionalna pripadnost v približno zadnjih dveh stoletjih izkazala kot najmočnejši integrativni element, na osnovi katerega so nacionalne države funkcionirale in se v mednarodnem okolju soočale z drugimi.

Toda zakaj so se Evropejci in Evropejke organizirali v države, kako in na kakšen način se je razvil evropski nacionalni koncept, zakaj je ta tako uspešen in ali je enotnost naroda in države "neogibno zlo, določeno, da zatemni prihodnost in pričakovanje, s katerim načrtujemo združeno Evropo sredi svobodnega svetovnega reda"?

To so vprašanja, na katera skuša najti odgovore politolog in zgodovinar Hagen Schulze (rojen leta 1943 v Maroku) v delu *Država in nacija v evropski zgodovini*. Knjiga, ki se v treh poglavjih posveča najprej nastanku moderne države, nato konceptu naroda in končno trem oblikam nacionalne države (revolucionarni, imperialni in totalni), v sklepnem delu pa sintetizira narode in države v evropskem kontekstu po drugi svetovni vojni, predstavlja izviren pristop k znanstveni diskusiji o bistvu in funkcijah države, ki je še vedno predvsem v domeni politoloških ved, te pa običajno dajejo prednost sistemskim vprašanjem pred zgodovinskimi. Schulze izhaja iz utemeljene predpostavke, da so koncepti držav in narodov kulturni osnutki, ki so nastali v evropski zgodovini in se potem stalno spreminjali. Lahko bi rekli, da so nenehno delo v nastajanju in ne homogene, stabilne in statične tvorbe, kot se jih nemalokrat poskuša interpretirati.

Velika revolucija v Franciji je tako pomenila enega najuspešnejših udarcev ob koncu osemnajstega stoletja, saj postane revolucionarna Francija prvi uresničen model države - nacije. Že v času francoske monarhije je bila razvita centralistična država, vendar pa je šele z revolucijo suverenost kralja zamenjala suverenost naroda, ki ni bil več podložnik, ampak je postal suvereni subjekt svoje lastne zgodovine. Dogodek sicer ni pomenil popolnega preloma s starim redom, saj se je tradicionalna centralizirana notranja struktura države in cerkvena monarhija, sicer modificirana, obdržala še pozno v devetnajsto stoletje. Z revolucijo leta 1848 pa je Evropo zajel nacionalističen val kot še nikoli prej. Koncept civilizacije, ki je bil do tedaj skoraj sinonimen z Evropo kot celoto, je takrat postal razmejen z nacionalnimi mejami. Evropska civilizacija je bila razdeljena na različne nacionalne kulture.

Tako je v devetnajstem stoletju mesto monarhij postopno prevzela nacionalna država, namesto božje milosti pa je ideološko kohezijo nadomestilo laično prepričanje o "državljski" veri in nacionalni zavesti, ki se je izražalo v čaščenju domovine in njenih kolektivno izumljenih simbolov. Povezujoči dejavniki pa so bili tudi: nacionalno tržišče, javno šolstvo, ki je vse večje populacije ljudi začelo izobraževati v skladu z novo nacionalno mitologijo o apologetskem videnju lastne zgodovine, normativnega - knjižnega jezika običajno večinske skupnosti, nacionaliziranega ljudskega izročila, zemljevidov nove podobe nacionalnega prostora itd. Tudi pravosodje in zapori so postali legitimno sredstvo nadzora nad nasiljem in prevzgoje v rokah države.

Moderna evropska država se je torej razvila iz srednjeveške zveze oseb, vendar pa je bil ta proces zapleten in dolgotrajen. Zahteval je razvoj uradniškega aparata kot odločilnega znamenja moderne državnosti, katerega predhodnika sicer moramo iskati v cerkvi kot birokratski organizaciji, vendar pa se je vzpostavil izključno na svobodi vere brez državne prisile in svobode politike brez cerkvenega varuštva. Pojem države (*il stato*) se je v zvezi s politično organizacijo vladavine prvič pojavil pri Machiavelliju in je še dolgo ostal omejen na italijanski prostor, predstavljal pa je »stanje koncentriranega, javnega izvajanja oblasti na ozemlju«, ki naj bo ločeno od teologije (Schulze, 2003: 40). Tako se je v Evropi iz fevdalnih odnosov srednjega veka in renesanse izoblikovala posvetna država suverene oblasti, ki je iz absolutistične faze postopno prešla v pravno in ustavno državo, ki pa jo je še vedno močno zaznamovalo stanje skoraj permanentne vojne.

Substanco oziroma učinkovito združujočo moč te države je predstavljal koncept naroda kot oblike politične in kulturne skupnosti. Od devetnajstega stoletja naprej je bil to »ljudski narod«, ki se je razlikoval od predhodnega »plemiškega naroda«, saj je do takrat veljalo, da *natio* ni celotno ljudstvo, pač pa samo njegov vladajoči, politično zastopani sloj. Povezovanje naroda in državnih institucij je rezultiralo v konstrukciji nacionalne države in njene identitete (pretežno utemeljene na normiranih nacionalnih jezikih in skupni zgodovini), ki je pogosto izhajala iz nacionalnih stereotipov (npr. med Nemci in Francozi, Angleži in Francozi, Nemci in Čehi itd.). Nacionalna identiteta se je kasneje trdno zakoreninila v zavesti Evropejcev in Evropejk, saj je predstavljala primarni fokus identifikacije in občutka varnosti, ki ju poleg tega posameznik pridobi po relativno »nenaporni« pot, obenem pa transcendirajoč človekovo fizično dokončnost s tem, ko krepki občutek njegove soudeležbe v medgeneracijskem »projektu«, ki povezuje preteklost, sedanjost in prihodnost. Nacionalna identiteta, kot piše sociolog Rudi Rizman v članku *Nacionalna in evropska identiteta: kohabitacija, sinergija ali konflikt?* (2003), je globoko in močno zasidrana kulturna vez, ki se ji človek le težko odreče. Pri njeni zgodovinski konstrukciji je pomembno vlogo odigral družbeni sloj, ki se je izoblikoval v osemnajstem stoletju iz državnih uradnikov, profesorjev, učiteljev, duhovnikov, pisateljev, založnikov, zdravnikov in drugih članov višjih svobodnih poklicev, ki tega niso opravljali zaradi svojega stanu, ampak zaradi svoje izobrazbe in usposobljenosti.

Delo Hagen Schulza je kljub svoji izjemni zgodovinski širini geografsko ujeto v pretežno zahodnoevropsko paradigmo nastajanja in oblikovanja nacionalnih držav (Francija, Anglija, Nemčija, Italija in Španija), medtem ko ostajata tako Skandinavija kot srednje- in vzhodnoevropski prostor skoraj beli lisi v avtorjevi primerjalni analizi. Schulzu se namreč zdi verjetna teza o dveh

evropskih civilizacijskih krogih, ki sta se po razdelitvi Evrope na zahodno- in vzhodnorimsko cesarstvo okrog leta 330 več kot dva tisoč let razvijala drug ob drugem in vplivala drug na drugega, ne da bi se bila kdaj zares zlila.

A tudi če ne pristanemo na avtorjevo trditev o civilizacijski ločnici med evropskim Zahodom in Vzhodom, se moramo strinjati, da se je nacionalna država v obeh okoljih pokazala kot ustrezen odgovor na pot Evrope v moderno dobo, torej kot času primeren okvir in porok za demokracijo in parlamentarizem. Vprašanje pa je, ali nacionalna država še vedno predstavlja ustrezen odgovor na globalizacijske in transnacionalne procese, ki smo jim v intenzivni obliki priča v zadnjih desetletjih, ali pa porajajoča se združena Evropa nemara nudi primernejši okvir razmišljanja na začetku tretjega tisočletja?

Maruša Pušnik

Majda Hrženjak: Simbolno – Izbrana poglavja iz francoskega strukturalizma. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Scripta, 2002
214 strani (ISBN 961-6446-02-9), 3.000 SIT

Popisati strukturalizem in klasificirati strukturalistične avtorje, njihove koncepte ter teoretski opus je sila zahtevno dejanje. Prvič zato, ker strukturalizem nima jasnih mej, se tesno prepleta z drugimi teoretskimi tradicijami in ker se zdi, da strukturalistična misel sploh ni tako celovit teoretski sistem, da bi lahko različne teoretske razprave uvrstili pod enotno označbo. In drugič tudi zato, ker se niti avtorji, ki jim danes pripisujemo oznako strukturalistov, sami ne okronajo za strukturalistične avtorje in se, nasprotno, na nekaterih mestih v svojih delih celo otepajo te označbe (npr. Foucault, Derrida). Prav zaradi tega še dandanes pri definiranju strukturalistične misli in njenih poststrukturalističnih nasledkov vlada zmeda in (post)strukturalizem v sodobni družboslovni in humanistični znanosti še ni zasedel mesta, ki mu ga je, sodeč po njegovem kritičnem naboju, mogoče pripisati. Vseesplošno je sicer znano, da z 'lingvističnim obratom' strukturalizem vpelje švicarski lingvist Ferdinand de Saussure in s tem ožigosa filozofsko misel dvajsetega stoletja, kaj več pa mnogi – na žalost tudi univerzitetni profesorji in drugi akademiki – o strukturalizmu ne vedo. Prav v takšnem kontekstu uspe strukturalizem slikovito in poučno predstaviti Majdi Hrženjak, ki v svoji knjigi z obilico teoretske imaginacije povezuje koncepte strukturalistov, išče presečišča in razhajanja med njimi, secira in pojasnjuje njihove teorije in razgrajuje tako tiste odmevne kot tudi tiste bolj zaprašene strukturalistične ideje, ko pripoveduje tematsko zaokroženo zgodbo o (francoskem) strukturalizmu. Avtorica razvije kritičen in ploden dialog med idejami strukturalističnih avtorjev in nenehno opozarja na tisto vez, ki povezuje na prvi pogled nepovezane strukturalistične teoretske koncepte.

Bralec/ka, ki ga knjiga posrka v historičen prerez razvoja strukturalističnih globin, se lahko podrobno pouči o temeljnem strukturalističnem impulzu – videnju družbe kot simbolnega sistema. Natanko koncept simbolnega je tisti, ki povezuje v knjigi predstavljene teoretike, kot so Ferdinand de Saussure, Claude Lévi-Strauss, Jacques Lacan, Roland Barthes, Michel Foucault in Jacques Derrida. Kljub njihovim zelo raznorodnim raziskovalnim zanimanjem (npr. od narave jezika, mitov v prvobitnih družbah, oglaševanja v sodobni družbi do seksualnosti) je podobnost med njimi precejšnja, saj se vsi ukvarjajo z vprašanji pomena in označevanja ter enoglasno pritrujejo, da so vsa človeška dejanja in prakse, vse družbene institucije in forme simbolni sistemi, ki prenašajo in gradijo pomene ter tako dajejo smisel človeški realnosti. S konceptom simbolnega v ospredju knjige Majda Hrženjak sistematično prikaže, kako se je s Saussurjem razvijala strukturalna ling-